

TOLERANTLIQ FƏLSƏFƏSİ: KONSEPTUAL TƏHLİL

Elşən BAYRAMZADƏ,

Azərbaycan Turizm və Menecment Universitetinin

“Beynəlxalq münasibətlər” kafedrasının

baş müəllimi, fəlsəfə üzrə fəlsəfə doktoru

AÇAR SÖZLƏR: *tolerantlıq, konseptual təhlil, fəzilət, Xristianlıq.*

КЛЮЧЕВЫЕ СЛОВА: *толерантность, концептуальный анализ, добродетель, христианство.*

KEY WORDS: *tolerance, conceptual analysis, virtue, Christianity.*

Qloballaşan müasir dünyada tolerantlıq probleminin sosial-fəlsəfi təhlili xüsusi aktualıq kəsb edir. Bunu “mən-özgə” dixotomiyasında yaşamağa “məhkum olunmuş” insanların sülh və qarşılıqlı anlaşma şəraitində birgəyaşayış problemi tələb edir. Çünki heç bir maneə tanımayan qloballaşma dalğasında müxtəlif dini, irqi, milli və s. identikliyə malik insanların birgəyaşayışı artıq normaya çevrilir.

Qeyd etmək lazımdır ki, yuxarıda deyilənlər yalnız müxtəlif ənənə və tarixi yaddaşa malik insanlar arasındakı münasibətləri əhatə edir. Lakin bu heç də “tolerantlıq” anlayışının tam mahiyyətini ortaya qoymur. Artıq konkret cəmiyyətlər daxilində tolerantlıq problemi özünü müxtəlif aspektlərdə göstərməkdədir. Belə ki, XX əsrdə cəmiyyət həyatının demokratikləşdiyi, insan hüquq və azadlıqlarının genişləndiyi şəraitdə tolerantlığın müxtəlif növləri meydana gəlmişdir. Məhz bu baxımdan son zamanlar sosio-humanitar elmlərdə gender, milli, irqi, dini, siyasi zəmində, təhsilə, əlillərə münasibətdə tolerantlıqdan geniş söhbət açılır.

Bütövlükdə tolerantlıq probleminin təhlili bu anlayışa dəqiq məzmun verilməsindən, onu mümkün edən amillərin, yaxud prinsiplərin aşkarlanmasından başlamalıdır. İlk növbədə, bu anlayışın hansı mənə kəsb etməsinə diqqət yetirək. “Tolerantlıq” latın mənşəli söz olub, dilimizə “düzümlülük” kimi tərcümə olunur. Lakin onun bu mənada tərcüməsi anlayışın məzmununu tam şəkildə əhatə etmir. Çünki “dözmək” feili neqativ yükə malik olub, faktiki olaraq icbari səciyyə daşıyır. Məhz bu səbəbdən tolerantlığı düzümlülükə eyniləşdirmək yolverilməzdir. “Tolerantlıq” termini mənə baxımından müxtəlif dillərə tərcümə edildikdə “təmkinlilik”, “səbrlilik” kimi sözlərdən istifadə olunur. Fikrimizcə, bu, daha düzgün tərcümədir və konseptin məzmununu daha adekvat əks etdirir.

İkinci vacib məsələ tolerantlıq probleminə tarixi aspektdən yanaşılması, onun necə meydana gəlməsini izləməkdir. Burada zəruri olaraq bir məqama diqqət yetirmək lazımdır. Tolerantlıq fenomen və anlayış kimi fərqləndirilməlidir. Fenomen olaraq tolerantlıq qədim tarixə malikdir. Onun köklərinə antik fəlsəfədə rast gəlmək mümkündür. Hələ yunan filosofu Aristotel “Nikomax etikası” traktatında yazırdı ki, “özünə münasibətdə fəzilətli davrananlar” yox, “başqalarına münasibətdə belə davrananlar” [1, s. 85] daha düzgün hərəkət etmiş olurlar.

Göründüyü kimi, Aristoteldə tolerantlıq fenomeni daha çox əxlaqi dəyər mənasında çıxış edir. Çünki həmin dövrdə tolerantlıq fenomen olaraq dini etiqada aid edilmirdi. Ona görə ki, antik dövrdə dini zəmində təqib mövcud olmamışdır. Kifayət qədər demokratik səciyyə daşıyan politeizm istər insanlar, istərsə də Tanrılar arasında “qonaqpərvərlik qaydasının mövcudluğunu” [2, s. 121] təmin edirdi.

“Tolerantlıq” anlayışının meydana gəlməsi Xristianlıq ilə əlaqədardır. Bu barədə amerikalı tədqiqatçı Perez Zaqorin yazır: “Keçmiş və indinin bütün böyük dinləri içərisində Xristianlıq daha çox intolerant (qeyri-tolerant – E.B.) olmuşdur. Bu müddəə təəccüb doğura bilər, lakin bir həqiqətdir. Xristian dininin Əhdi-Cədidə peyğəmbər və xilaskar kimi göstərilmiş yəhudi banisi İsa Məsihin ardıcıllarına qarşılıqlı məhəbbət və qeyri-zorakılıq vəd etməsi faktına baxmayaraq, Xristian kilsəsi öz tarixinin böyük hissəsində son dərəcə intolerant institut olmuşdur. Yarandığı zamandan o, digər qeyri-xristian dinlərə, əvvəlcə yunan-roma politeizminə, sonra özünü fərqləndirmək məcburiyyətində qaldığı Yəhudiliyə, lap sonralar isə İslama münasibətdə intolerant olmuşdur” [3, s. 1]. Bununla belə, erkən Xristianlıq üçün tolerantlıq problemi aktualıq kəsb etməmişdir. Çünki hökmran büt-pərəst və politeist dinlərin Xristianlığa təzyiqi erkən xristianların vəhdətini, bir növ, daim müdafiə mövqeyində olmasını tələb etmişdir. Sonrakı dövrlərdə Xristianlıq dünyagörüşünün tam qələbəsi, bunun ardınca kilsədaxili parçalanmaların nəticəsi kimi müxtəlif təriqətlərin yaranmasına gətirmişdir. Məhz bu təriqətlərin bir-biri ilə düşmən münasibəti tolerantlığın həm anlayış kimi formalaşmasına, həm də fenomen olaraq aktuallaşmasına səbəb olmuşdur.

Xüsusi vurğulamaq lazımdır ki, bu baxımdan İslam digər dinlərdən, xüsusilə də Xristianlıqdan fərqlənmişdir. Bu barədə Qərb tədqiqatçıları və fikir insanların rəyləri xüsusi maraq doğurur. Fransız maarifçisi Pyer Beylin mövzu haqqındakı fikirləri belədir: “Buna heç bir şübhə yoxdur ki, əgər Asiyada sarasin (burada: müsəlman – E.B.) və türklərin əvəzinə qərb xristianları (katoliklər nəzərdə tutulur – E.B.) hökmranlıq etsəydilər, indi orada yunan kilsəsinin (yəni, pravoslavların – E.B.) izi də qalmazdı və xristianlar müsəlmanlara müsəlmanların onlara dözdüyü kimi dözməzdilər” [4, s. 283]. Fikirlərini əsaslandırmaq məqsədilə P.Beyl ilahiyyatçı Jürenin “Reformasianın mədhi” əsərindən iqtibas gətirir: “Tam həqiqətdir ki, sarasinlərin xristianlara münasibətdə qəddarlığı ilə papizmin (yəni, katoliklərin – E.B.) gerçək inancılara qarşı qəddarlığı heç cür müqayisə oluna bilməz. Vandeya sakinlərinə qarşı bir neçə illik müharibədə və hətta Varfolomey gecəsində din adına sarasinlərin indiyə qədər xristianları təqibində axıdılan qandan daha çox qan axıdılmışdır” [4, s. 284]. Deyilənləri nəzərə alsaq, müsəlman Şərqiində tolerantlıq probleminin (nəzəri və praktiki) qeyri-aktuallığının səbəbi aydın olar.

“Tolerantlıq” sözünün yaranma tarixinə nəzər yetirək. Laruss lüğətinə görə, “tolerance” sözü ilk dəfə 1361-ci ildə dövrüyyəyə daxil edilmişdir [5]. İngilis dilinin Oksford etimoloji lüğətində “tolerance” sözünün əksini tapması XV əsrə, “toleration” anlayışının yaranması isə XVI əsrə təsadüf edir. Əgər XV əsrdə o, “möhkəmlilik”, “dözümlülük”, “ağrıya tab gətirmə” mənasında işlənirdisə, XVI əsrdə ona “izn vermə”, “təmkinlilik”, “toxtaqlıq” kimi əlavə məna çalarları yüklənmişdir [6, s. 379].

Ümumi qəbul olunmuş rəyə görə, tolerantlıq ideyasının inkişafı XVI əsrə, konseptin “dini

düzümlülük” kimi mənalandırıldığı Reformasiya dövrünə təsadüf edir. Avropa humanistləri dini zəmində təqibləri, xüsusilə, insanların kafir elan edilərək edam olunmalarını qətiyyətlə tənqid edirdilər. Bu dövrdə dini mövzuda aparılan müzakirələr rəhmlilik və şəxsi etiqada hörmətlə yanaşılması kimi humanist prinsiplərlə səciyyələnirdi.

Artıq humanist-filosoflar vicdan azadlığını müdafiə edən fikirlər söyləyirdilər. Fransız humanisti Mişel Monten bu haqda yazırdı: “Mənəvi baxımdan daha çevik və müxtəlifliyə meyilli olanlar daha yaxşıdır” [7, s. 359]. Ona görə ki, insan müstəqil düşüncəyə malik fərddir. İnsanın şəxsi təcrübəsi unikalıdır, bu təcrübə əsasında o, özü və ətraf dünya haqqında biliklər əldə edir; insanın sosial mühit və mühit üçün xarakterik olan ənənələrdən asılılığını qeyd etməklə, şəxsi şüur və ləyaqətin üstünlüyünü xüsusi vurğulayır. Bu prinsiplərdən çıxış edən fransız humanist-filosof “Təcrübələr” traktatında ispanların Yeni Dünyada (Amerikada) Xristianlığı zorla yaymalarını tənqid etmişdir.

Yeni Dövr filosoflarından C.Lokk, P.Beyl, Volter və d. tolerantlıq ideyasının inkişafına böyük töhfə vermişlər. İngilis filosofu və pedaqoqu Con Lokk “Dini düzümlülük təcrübələri” adlı traktatında yazırdı ki, “yalnız o fikir və hərəkətlər tolerantlıq hüququna malikdirlər ki, özlüyündə dövlətə aid deyillər, belə fikirlər mücərrəd düşüncə və Allaha inamdır” [8, s. 67]. İngilis filosof dünyəvi hakimiyyətin dini məsələlərə qarışmaq hüququndan məhrum edilməsi prinsipini tolerantlıq apologetikasında ənənəyə çevirmişdir. Şəxsiyyətin mənəvi dünyasına kobud müdaxilə, ona təbii meylinin əksinə olaraq yad dini ənənəni aşılamaq cəhdləri C.Lokka görə, qətiyyətlə yolverilməzdir. O, əminliklə bildirir ki, bu təmayül nəticədə hökmdarın məğlubiyyəti ilə sonulanacaq.

Tolerantlıq problemini ciddi araşdırmalar mövzusunda çevirənlərdən biri də fransız filosof və publisisti Pyer Beyl olmuşdur. O, tolerantlığı fəlsəfi ideya və dini inamla məhdudlaşdıran C.Lokkdan fərqli olaraq, problemə daha ümumi şəkildə yanaşmış, insanların müxtəlif mövzularda fərqli baxışlara malik olmalarını onların təbiətə qeyri-oxşarlıqları ilə izah etmişdir: “Axı başqa insan hadisələrə heç də bizim kimi baxmır; onun vasitəsilə anlayış əldə etdiyi orqanları bizim orqanların gerçəkləşdirdiyi modifikasiyanı təkrarlama bilmir” [9, s. 13]. Beləliklə, P.Beyl tolerantlıq anlayışının əhatə dairəsini daha da genişləndirərək, C.Lokkdan fərqli olaraq, onu siyasi sferaya da aid edir. O, həmçinin siyasi hakimiyyətin bədətçiliyi cəzalandırma hüquqlarına qarşı çıxır. İlk baxışda dövlətin bu məsələlərdə neytral mövqedə, yaxud “kölgədə” qalmaq istəməsinə baxmayaraq, fransız filosof intolerantlıq (qeyri-tolerantlıq) sferasında məhz siyasi maraqların durduğunu xüsusi vurğulayır.

XVIII əsrdə tolerantlığın digər müdafiəçisi fransız maarifçi-filosofu və yazıçısı Volter olmuşdur. O, tolerantlıq mövzusunda “Fəlsəfi məktublar”, “Fəlsəfə lüğəti” traktatlarında toxunmuşdur. Volter üçün tolerantlıq bir tərəfdən bütün demokratik azadlıqların əsası, digər tərəfdən isə əxlaqın qızıl qaydasına riayət etmənin nəticəsidir: “... başqalarının sənə qarşı pislik etməsini rəva bilmədiyini kimi, sən də başqalarına pislik etmə” [10, s. 157]. “Tolerantlıq haqqında” traktatında isə o, mövcud dinlərdən heç birini tənqid etməyərək, sadəcə dini düzümsüzlüyün törəməsi kimi çıxış edən dini ədavət və ədalətsizliklə ciddi polemika aparır. Beləliklə, başda Volter olmaqla, XVIII əsr maarifçi-filosofların fəaliyyəti nəticəsində tolerantlıq ümumbəşəri dəyər və müxtəlif sosial qruplar arasında sülh və razılığın əsas komponenti kimi

etiraf edilmişdir.

Bu gün tolerantlıq cəmiyyətdə sülh və qarşılıqlı anlaşmanın möhkəmlənməsi fonunda nəzərdən keçirilir. Son illər müxtəlif məzmunlu sülh mədəniyyəti, tolerantlıq və qeyri-zorakılıq nəzəriyyələri yaradılmışdır. Bu sahədə görülən işlərdə BMT-nin müvafiq qurumlarının fəaliyyəti xüsusi qeyd olunmalıdır. 1995-ci il UNESCO tərəfindən tolerantlıq ili kimi qeyd olunmuş, “Tolerantlıq prinsipləri bəyannaməsi” adlı sənəd qəbul edilmişdir. Sənəddə tolerantlığa belə tərif verilmişdir: “Tolerantlıq dünyamızın zəngin mədəni çoxoxbrahlılığına, özünüifadə formalarına və insan fərdiyyətçiliyinin təzahür üsullarına hörmət, qəbul etmə və düzgün anlamadır” [11, s. 132]. Verilmiş tərif kifayət qədər geniş olub, milli, irqi, cinsi, əlillik, din, dil, siyasi və s. məzmunlu müxtəlifliyə dözümlü münasibət tələb edir.

Müasir tədqiqatçılar arasında tolerantlıq anlayışının məna və məzmununa, onun sərhədlərinin müəyyənləşdirilməsinə münasibətdə yekdil fikir mövcud deyil. V.P.Petriskinin fikrincə, tolerantlıq ilkin neqativ dəyərləndirməyə baxmayaraq, bir subyektin digərinə dözümlü münasibətidir; eyni zamanda mənim tərəfimdən, daha geniş ifadə olunarsa, özgə mədəniyyətinin davranış tərz, fikirlərinin mövcudluğu hüququnun etiraf edilməsidir; həmçinin tərbiyənin mənəvi ideallarına əsaslanmış daxili dərk olunmuş dözümlülükdür [12, s. 145].

Rus tədqiqatçısı V.A.Lektorski tolerantlıq və onun ifadə üsullarını tədqiq edərək vurğulayır ki, tolerantlıq şəxsi təcrübənin genişləndirilməsi, tənqidi dialoq isə müasir şəraitdə yeganə məhsuldar yanaşmadır. Tolerantlığın belə təfsiri göstərir ki, hər bir mədəniyyət, yaxud dəyərlər sistemi nəinki digər sistemlərlə mübarizə aparır, həmçinin “rəqibin” təcrübəsini öyrənməklə öz təcrübəsini genişləndirir [13, s. 15].

Yuxarıda əksini tapmış təriflər tolerantlıq fenomeninin məzmununu müsbət cəhətdən ortaya qoysa da, ona fərqli aspektlərdən yanaşmadır. Fikrimizcə, tolerantlığın mahiyyətinin aşkarlanması üçün onun konseptual təhlili daha məhsuldar olar, təkcə onun məzmununun aşkarlanmasına yox, sərhədlərinin, tolerantlığı mümkün edən şərtlərin müəyyənləşdirilməsinə kömək edə bilər. Konseptual təhlil elə bir metoddur ki, prosesi mümkün edən zəruri səbəblər göstərilir və bu səbəblər məcmu halında prosesin baş tutması üçün kafi şərtə çevrilir [14, s. 4-5].

Fikrimizcə, tolerantlığı mümkün edən dörd əsas şərt var: *azadlıq, müxtəliflik, faydalılıq, mənəvi kamillik (əxlaqi dəyər)*. Bu amillərin hər birini nəzərdən keçirək.

Azadlıq. Hesab edək ki, A və B konkret cəmiyyətin üzvləridir və “A B-yə tolerant yanaşır”. Sonuncu hökm həm də onu bildirir ki, A B-yə tolerant yanaşmaya da bilər. Bu halın mümkün olması üçün A-nın seçim imkanı, yəni azadlığı zəruridir. Əgər A heç bir seçim imkanına malik deyilsə, yəni azad deyilsə, onda “A B-yə tolerant münasibət göstərir” hökmü tautologiyaya çevrilir. Deməli, A-nın B-yə tolerant münasibətinin olması üçün subyektin azadlığı tələb olunur.

Müxtəliflik. Bu amil münasibət obyektinin varlığını təmin edir. Yəni, əgər hansısa münasibət varsa, deməli, bu münasibət iki və ya daha artıq obyekt arasındadır. Əgər söhbət bircins mühitdən gedirsə (xüsusilə sosial mühit), subyektin kimə tolerant münasibət göstərməsi mənasını itirir. Yəni, ilk növbədə hansısa (dini, milli, irqi, cinsi, siyasi və s.) aspektdə fərqlilik, müxtəliflik olmalıdır ki, tolerantlıq, yaxud qeyri-tolerantlıq hadisəsi mümkün olsun.

Faydalılıq. Artıq qeyd etdiyimiz kimi, tolerantlıq ümumbəşəri dəyərdir. Lakin yalnız ümumbəşəri dəyərə sadıqlıq əsasında tolerantlıq mümkün deyildir. Prosesin faydası anlaşılmadan

gerçəkləşməsi mümkün görünmür, sadəcə utopik səciyyə daşıyır. Yəni, tolerantlıq hansısa cəmiyyətdə yalnız fayda verə biləcəyi halda mümkün ola və davamlı səciyyə daşıya bilər.

Fikrimizi əsaslandırmaq üçün ilk növbədə tolerantlıq ideyasının formalaşdığı dövrə müraciət edək. Artıq qeyd etdik ki, tolerantlıq ideyasının, xüsusən dini tolerantlığın nəzəri-fəlsəfi təhlilində C.Lokkun böyük xidməti olmuşdur. Xatırladaq ki, Lokkun yaşadığı dövrdə İngiltərədə ciddi siyasi hadisələr baş vermiş, kral hakimiyyəti məhdudlaşdırılmışdı. Ölkənin iki siyasi və hərbi cəbhəyə - kral və Kromvel tərəfdarlarına bölünməsinə baxmayaraq, hər iki tərəfi təmsil edənlər etiqad baxımından yekcins olmamışlar. Xüsusilə, kral ordusuna qarşı döyüşən Kromvel tərəfdarları içərisində müxtəlif protestant təriqətlərinin daşıyıcılarının olması, onların effektiv mübarizəsinə maneə törətmişdir. Belə olduqda, levellerlər azadlıq və tolerantlığa çağırış etmişlər. Onların fikrincə, heç bir etiqad o qədər qüsursuz ola bilməz ki, onun naminə digər etiqadlar qurban verilsin. Beləliklə, istər İngiltərə, istərsə də ABŞ olsun, tolerantlıq ideyası heç də universal və humanist dəyər kimi yox, zəruri və səmərəli fəaliyyət mexanizmi kimi, yəni məhz faydalı olduğu üçün qəbul edilir. Deyilənlər tolerantlığın digər növlərinə də şamil oluna bilər.

Mənəvi kamillik. Yuxarıda əksini tapmış hər üç amilin faktiki olaraq hər bir cəmiyyət üçün ödənildiyini təsdiq etmək mümkündür. Lakin hər hansı bir cəmiyyətdə tolerantlığın olmaması da faktıdır. Ona görə də dördüncü amil – mənəvi kamillik şərti də ödənilməlidir. Yəni əslində, tolerantlığın mümkün olması üçün təkə hüquqi normativ sənədlərin qəbul edilməsi kafi deyil. Bunun üçün mənəvi kamillik, başqa sözlə desək, əxlaqi şüurun inkişafı zəruridir.

Tolerantlığın əxlaqi prinsip kimi etiraf edilməsi onun həm də müəyyən anlamda sərhədlərini də müəyyənləşdirməyə imkan verir. Aristotelin etik təliminə görə, fəzilətlər “əskiklik və bolluq arasında hansısa ortadır” [1, s. 85]. Yəni, hər iki cəhətdən ifratçılıq qəbahət, onların “qızıl ortası” isə fəzilətdir. Məsələn, fəzilət kimi etiraf olunan “səxavət” iki qəbahət - “bədxərclik” və “xəsislik” arasında qızıl ortadır [1, s. 91]. Buradan belə nəticə çıxarıla bilər ki, tolerantlıq əxlaqi prinsip olaraq iki ifratçılıq - ifrat dözümsüzlüklə ifrat itaətkarlıq arasında qızıl ortadır.

Digər tərəfdən, hansı prinsiplərin qəbul edilib onlara tolerant münasibətin göstərilməsi zamanı müəyyən meyarlar da olmalıdır. Yalnız humanist mövqe tutulması kafi deyil. Bu zaman milli-mənəvi dəyərlərə əsaslanmaq çıxış yolu kimi tövsiyə oluna bilər.

Deməli, tolerantlıq əxlaqi dəyərdirsə, insanların bu ruhda tərbiyəsi zərurətə çevrilir. Çünki əxlaqi şüur anadangəlmə keyfiyyət olmadığına görə, o, insanın sosiallaşma prosesində formalaşır. Məhz bu məqsədlə tolerant şüurun, tolerantlıq mentallığının formalaşdırılması və təkmilləşdirilməsi üçün tədris müəssisələrində təhsil və tərbiyə proqramları hazırlanıb həyata keçirilməlidir.

ƏDƏBİYYAT

1. Аристотель. Сочинения: в 4-х томах, т.4. М.: «Мысль», 1983, 830 с.
2. Круглова Н.В. Толерантность: генезис и типология: Дис. ...канд. философ. наук: 09.00.11. Санкт-Петербург: 1998, 148 с.
3. Zaqorin P. How the idea of religious toleration came to the west? Princeton: Princeton University Press, 2003, 371p.
4. Бейл П. Исторический и критический словарь в двух томах, т.1. М.: «Мысль», 1967, 391 с.
5. Petit Larousse: Dictionnaire encyclopedique pour tous. Paris: Librairie Larousse, 1963, 1827 p.
6. The Oxford dictionary of English Etymology. Oxford: Clarendon Press, 1982, 379 p.
7. Монтень М. Избранные произведения в 3-х томах. М.: Голос, 1992, т.2, 500 с.
8. Локк Дж. Сочинение в 3-х томах. М.: «Мысль», 1988, т.3, 668 с.
9. Бейль П. Исторический и критический словарь в 2-х томах. М.: «Мысль», 1968, т.2, 510 с.
10. Вольтер Ф.М.А. Собрание сочинений: в 3-х томах. Спб.: Вестник знаний, 1910, т.1, 720 с.
11. Декларация принципов толерантности // Век толерантности: Научно-публицистический вестник, 2001, №1, с. 131-138.
12. Петрицкий В.А. Толерантность – универсальный этический принцип // Известия СПб. лесотехнической академии. СПб.: 1993, с. 139-151.
13. Лекторский В.А. О толерантности // Философские науки, 1997, № 3, с. 14-18.
14. Bernecker S. Reading epistemology. Blackwell Publishing, 2006, 198 p.

Эльшан Байрамзаде

ФИЛОСОФИЯ ТОЛЕРАНТНОСТИ: КОНЦЕПТУАЛЬНЫЙ АНАЛИЗ

РЕЗЮМЕ

В статье отмечена актуальность философского анализа проблемы толерантности, а также показано различие толерантности как понятие и процесс. Автором проанализированы исторические корни возникновения толерантности, уделено особое внимание становлению идеи толерантности на Западе. Определены основные принципы проявления толерантности, а понятие толерантности обосновывается в качестве этической категории.

Elshen Bayramzadeh

THE PHILOSOPHY OF TOLERANCE: CONCEPTUAL ANALYSIS

SUMMARY

The article emphasizes the importance of philosophical analysis of the problem of tolerance. The author analyzes the historical roots of tolerance and pays special attention to the formation of the idea of tolerance in the West. The basic principles of manifestation of tolerance are defined and the concept of tolerance is justified as an ethical category.